

Надежда Д. Јовић¹
 Универзитет у Нишу
 Филозофски факултет,² Ниш

УДК 811.163.41'367:070 СРПСКЕ НОВИНЕ "1834/1919"
 811.163.41'367:070 НИШКИ ТРГОВИНСКИ
 ГЛАСНИК "1895"

Оригинални научни рад
 Примљен: 2. 9. 2012.

О НЕКИМ СИНТАКСИЧКИМ ОДЛИКАМА ЈЕЗИКА БЕОГРАДСКИХ И НИШКИХ НОВИНА С КРАЈА XIX ВЕКА³

Сажетак: У раду се испитују неке синтаксичке одлике језика *Српских новина*, издаваних у Београду од 1834. до 1919. године и *Нишког трговинског гласника*, који је излазио у Нишу у периоду од 8. 10. 1895. до 25. 12. 1895. године.

Грађа је упоређивана са граматичком литературом онога времена и са студијама о Вуковом језику.

Општи је утисак да се ради о стандардном језику тог периода. На плану синтаксе најоучљивији је старији ред речи (придев долази после именице, а глагол, често у инфинитиву, на крају реченице), као и атрибутска функција некадашњих партиципа, посебно партиципа презента актива, у чему треба видети књишки утицај.

Кључне речи: Српске новине, Нишки трговински гласник, синтаксичка анализа.

0. Вукова препорука да ијекавски изговор херцеговачког наречја (Милановић 2004: 118) буде основица књижевног језика код Срба, још за његова живота није наишла на потпуно одобравање, будући да се екавски изговор сремског наречја, коме су припадали говори великих политичких и културних српских центара (Крагујевца, Београда, Новог Сада), наметнуо у употреби као престижан (Ивић 1957: 117, Ивић 1986: 184). Ипак, Вукова писана реч служила је за узор и екавцима.

Иако су још почетком XIX века написане и дескриптивна граматика и речник српског језика (Вук Караџић: *Писменица* 1814, *Српски рјечник* 1818) до потпуније кодификације стандардног језика долазило је постепено, а говор одређене средине (подстакнут начелом „Пиши као што говориш“), као и идиом

¹ nada.jovic@filfak.ni.ac.rs

² Овај рад рађен је у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001), који се реализује у сарадњи Филозофског факултета у Новом Саду, Филозофског факултета у Нишу и Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, под покровитељством Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

³ Рад представља део саопштења – *О језику београдских и нишких новина с краја XIX века* – са међународног научног скупа *Единадесети национални славистични четенија, Време и историја в славјанските езици, литератури и култури*, 19-22 април 2012 г., Софийски универзитет „Св. Климент Охридски“, Факултет по славјански филологији, Софија. Будући да је редакција софијског зборника захтевала да приложи буду одређеног обима, први део саопштења дат је у штампу под поменутиим насловом и садржи опис фонетских и морфолошких одлика језика анализираних грађа. Синтаксичке црте биће размотрене овом приликом, при чему ће бити поновљени делови увода претходног рада, који садрже основне податке о новинској грађи и концепција закључка (в. Јовић 2012).

аутора писане речи, играли су пресудну улогу при обликовању текста. Разлике у степену нормираности су, такође, врло уочљиве у функционалним стилови-ма, који су били у зачетку још у славеносрпском периоду (публицистички, на-учни), али се у већој мери формирају у време рада Вука Караџића (Милановић 2004: 113).

1. Језик новинских текстова пре Вука и за време његовог живота био је пред-мет проучавања (Албин 1968, Милановић 1999 итд.) при чему је констатовано све веће приближавање народном српском језику.

Како је изгледао језик новинских гласила крајем XIX века, биће овом при-ликом представљено на примеру *Српских новина* (СН), издаваних у Београду и *Нишког трговинског гласника* (НТГ).

1.1. *Српске новине, службени дневник Краљевине Србије*, дневно гласи-ло, излазиле су у периоду од 1834. до 1919. године⁴ и у њима су објављивани краљеви укази, расписи разним институцијама, вести из земље и света, курсне листе, службени и приватни огласи и објаве, телеграми, књижевни текстови. Број је чинила дволисница, са мањим изузецима. За предмет анализе одабрано је 20 бројева из 1895. године, како би грађа била равномерно заступљена у од-носу на НТГ који је излазио краће време.

1.2. *Нишки трговински гласник, орган удружења нишке трговачке омла-дине* покренут је 8. 10. 1895. године у Нишу као струковни, нестраначки дво-недељник. Излазио је недељом и четвртком, а последњи број појавио се у по-недељак 25. 12. 1895. године, тако да је изашло свега 23 броја. Број је чинила дволисница, тј. четири стране формата А3, са изузетком последњег броја, који има обимнији књижевни додатак те садржи 4 листа. Лист је штампан Вуко-вом ћирилицом (Јовић 2011: 81). Текстови су жанровски разноврсни: вести из земље и света, коментари о различитим, пре свега економским питањима, савети пољопривредницима, позоришна критика, извештаји са берзе, пијачни ценовници, мали огласи, захвалнице, умрлице, књижевни прилози, преводи прозних текстова са руског и са француског.

1.3. Летимичним увидом у чланке обају гласила стиче се утисак да је реч о књижевном, стандардизованом језику с краја XIX века, који је близак дана-шњем (Грицкат 1994: 6), са незнатним уделом дијалектизама у фонетици и мор-фологији, пре свега у нишким новинама. Видљиве су и језичке разлике међу жанровима. У преводној књижевности још је био присутан утицај славеносрп-ског (у лексици, синтакси), док у језику огласа могу да се очекују дијалектизми (у фонетици и морфологији), а у вестима из света, преузетим и преведеним из страних гласила, и утицај оригинала (немачког, француског) пре свега у син-такси и лексици. Чланци су често потписани иницијалима или псеудонимима (НТГ) или су непотписани (СН), те је тешко пратити идиом одређеног аутора (Јовић 2011: 82). На језик је утицао степен образовања аутора, средина у којој су се школовали, ставови према језику и др.

⁴ Новине је покренуо Димитрије Давидовић уз одобрење кнеза Милоша. Излазиле су у Београду, Нишу, на Крфу (у време Првог светског рада), па опет у Београду.

1.4. Правопис који је требало да буде Брозов (1892), колебљив је, што ће се видети из наведених примера, и неће овом приликом бити разматран.

1.5. Циљ анализе је да се установи у којој мери језик у овим новинама прати дескрипцију и норму представљену у граматикама српског језика тога времена (Караџић, Даничић, Маретић), док ће тумачење одступања бити тражено у народним говорима.

2. Синтаксичке црте

2.1. Употреба падежних облика

2.1.1. Словенски генитив

Честа употреба словенског генитива спада у одлике Вуковог језика којима се он знатније разликује од данашњег књижевног језика (Ивић 1957: 120).

Такви примери пронађени су само у језику СН: *нема готових новаца да плати разним повериоцима* 2.4, *Еlegantне лоповкиње нестало је на једној постаји, пре но што је оштећени ишта приметио* 1.3, *ја не могу да дозволим, да поштански службеници не појме важности своје дужности* 1.2.

2.1.2. Етички датив

Потврде етичког датива пронађене су само у језику НТГ: *Ко ти није на њега нападао, ко ти га није освајао* 8.10/2, *кога другови му из милоште зваху „цане“* 22.10/3.

2.1.3. Инструментал у значењу средства или начински са предлогом *с(а)*

2.1.3.1. У језику СН: *Моле Пољаци за слободније руковођење са цензуром односно уметничких и научних производа* 1.3, *Главна потешкоћа лежи у предстојећем извођењу управне реформе, са којом би се, ...морала сузити надлежност... 2.2, те би се с тим предала на милост и немилост својим политичким противницима* 2.2, *са тим убиством истакнуће се опет важно питање о пограничној политици* 1.3, *Пужеве хране 2-3 пута у недељи са баиштенским поврћем* 5.3.

2.1.3.2. У језику НТГ:⁵ *кад је опевао Ниш... са речима* 8.10/2, *да свога противника обезоружа са капиталом* 8.10/2, *Јевреји... па ћемо се... с њима и послужити* 8.10/2, *да се искључиво баве с трговином* 8.10/2, *очевидна пакост, с којом се обично служе незналице* 8.10/2, *ја се са овим позивом обраћам свим родољубима* 8.10/4, *Стим боље* 5.11/2(к), *не остадоше са празним шакама* 5.11/3, *Трговина са живином* 9.11/1, *који располаже и са најмањим капиталом* 9.11/1, *на последњој страни његовој беху сви производи означени са ценама* 9.11/1, *кад се прелије буђаво место са благим раствором манганкалија* 26.11/3, *незадовољног са твојим положајем* 7.12/2(к), *буде у стању конкурисати са страним фабрикама* 16.11/3, *Зејтин се савршено очисти са тако званим шалитреним етеом или калеумом* 30.11/2, *за ову цел треба намазати земљани суд са ретким туткалом.. онда га премазати са уљем* 30.11/2, *наши*

⁵ Значења инструментала изражавају се у призренско-јужноморавском конструкцијом *с(вс) + општи падеж* (Ивић 2001: 149).

сиротни суграђани дочекују Христово рођење са сузним очима и тужним срцем 14.12/2, поред: *која зајануреним лицем хиташе једном вагону* 9.11/2(к).

2.1.4. Употреба неодређеног придевског вида

За савремени српски стандард, а иста је ситуација још од пре више од пола века, карактеристично је неразликовање придевског вида „помоћу наставака неких зависних падежа“ (Ивић 1957: 118).

2.1.4.1. У језику СН примери употребе неодређеног придевског вида срећу се ретко: *за који се вели да је био искрен и врло **срдачна** карактера* 9.2.

Уочене су, међутим, реченице у којима се инсистира на одређеном придевском виду: *на којима ће се моћи сигурно извести велики и тежки политички програм његове владе* 1.2.

2.1.4.2. С друге стране, у текстовима НТГ ови ликови, који немају потпору у дијалекатској бази, у говорима нишке околине – нису ретки: *не ће без ванреднога утиска на свакога **добра** Србина* 26.11/2, *и додати у њу још кашику **ситна бела шећера*** 3.12/3, *Продаја свећа само од **чиста** воска* 3.12/4(о), *Да бисмо знали **тачна** рачуна* 14.12/1, *бацити у воду једну килу **нагашена** креча* 19.11/3.

2.1.5. Конгруенција

Мешање падежа кретања (ак.) и мировања (лок.) представља особину широко присутну у српским народним говорима па и у шумадијско-војвођанском дијалекту (Ивић 2001: 104).

2.1.5.1. Таквих примера је мање у СН: *списак дошавших путника 30. децембра 1894. г. у **Београду*** 1.3, *Пољаци траже **на прво место** потпуну слободу католичанске вероисповести* 1.3.

2.1.5.2. У језику НТГ нешто их је више, али ипак сразмерно мало с обзиром на аналитичку деклинацију која карактерише говорно подручје где су новине издаване (Ивић 2001: 149): *што се дипломатија често пута **окупа у крв** свога противника* 8.10/2, *да ће моћи своју робу **протуривати по цену** куд и камо већу* 8.10/2, *на се... **враћа опет у Нишу*** 12.10/1, *За заступника вароши Ниша и **околину*** 15.10/2, *јер их има и таквих који израђују чистих свећа **на задовољству својих потрошача*** 16.11/2, *на Велики Петак,... на Преображење... **и на свима народним празницима... На осталим данима*** 23.11/3, *продајемо их са гаранцијом **по јефтину цену*** 2.11/4(о), *да му није у осн. школи **уливати у души*** 5.11/3, *плакаше када је дошла **код куће*** 5.11/3(к), *слободни смо **захвалити оним господима*** 9.11/2,

2.1.6. Употреба предлога ради

Генитивом са предлогом *ради* означава се циљ вршења радње, али и њен узрок (Стевановић 1986: 258),⁶ при чему је у језику Вукових дела присутно само значење циља (Стевановић 1986: 261). Примери који су пронађени у језику прегледаних новина имају, такође, значење циља:

2.1.6.1. СН: ***ради знања и управљања*** 4.1, ***ради тога** конференција ће се састати* 4.1, ***ради извесног споразума*** 5.2, *не **ради тога** да се* 9.1.

⁶ Где се позива на Даничићеву *Синтаксу*, на *Граматику* Т. Маретића и др.

2.1.6.2. НТГ: *Ово се јавља нашим трговцима ради знања* 22.10/3, *Погодбе ради обратити се подписаном*. 23.11/4(о), *Ради знања* 21.12/4(о).

2.2. Синтакса глагола

2.2.1. Честа употреба инфинитива

Употреба инфинитива може се донекле приписати страним језичким утицајима (Ивић 1957: 123), посебно због тога што се он смешта на крај реченице (о чему ће накнадно бити речи).

2.2.1.1. Примери из СН: *видећи да је бан желио на неки начин само препородити и ојачати либералну странку* 2.2, *који је због међаве морао преноћити* 1.3, *који би од истог по ма ком праву шта тражити имао* 2.3, поред: *које би заоставише имање његово могао по закону да наследи* 2.3.

2.2.1.2. У језику НТГ инфинитив се, ипак, сразмерно ређе користи, будући да није одлика народног језика овога краја (Ивић 2001: 150–151): *Па шта нам на све ово ваља чинити? Кога за ово можемо кривити?* 15.10/1, *продужише хвалити философа* 15.10/2(к), *да им господари забрањују уписивати се* 22.10/3; поред примера са конструкцијом *да+презент* која је заменила инфинитив у овим говорима (Ивић 2001: 151): *ми смо сами у многоме дужни да све ове појаве отклонимо, да се од могуће невоље спасемо*. 15.10/1, *где се може та ракија да добије* 5.11/1, *зар не умеш више да говориш?* 14.12/2(к).

2.2.2. Жива употреба имперфекта

Употреба имперфекта спада у одлике Вуковог језика (Ивић 1957: 118) које се нису задржале у савременом српском стандарду. У прегледаној грађи ови облици нису тако ретки.

2.2.2.1. СН: *али ту вест на брзу руку опозваше* 1.3, *доселе нам дођоше до руке* 2.1, *а не помогоше нам ни најречитије партијске препирке* 2.1, *али брзо дођоше у неред и побегоше у потпуном расулу* 2.2, *то би било теже но што изгледаше* 5.1, *враћаху се са већом снагом у борбу живота* 5.1(к), *који га се сетише...* и *поклонима збирке његове увећаше* 8.2.

2.2.2.2. НТГ: *Па и Турци... цењаху га* 8.10/2, *коњи им се уморише, а копља поломише* 8.10/2(к), *Они се час састајаху и наношаху један другом ударце, час одступаху* 8.10/2(к), *У таком оделу преобучен брођаше дуж обале Еуфратске* 8.10/3(к), *продужише хвалити философа* 15.10/2(к), *за коју се новинари врло похвално изразјавашу* 5.11/1, *поруџбине долажаху* 5.11/1.

2.2.3. Употреба некадашњих партиципа (презента актива, претерита актива) у атрибутској функцији

Ова одлика старијег, предвуковског књижевног језика, и поред Вукових препорука да се ради о ненародним облицима, које треба уклонити из језика, није нагло ишчезла из употребе.⁷ То доказују бројни примери из прегледане грађе, који нису ограничени само на језик преводне књижевности.

⁷ Према Брозовић, Ивић 1988: 34, партиципи су се чували у књижевном језику до почетка друге половине XIX века. Коначно су их из употребе истиснули тек Вукови следбеници.

2.2.3.1. СН: *и још једну живећу ћерку, друга му беше умрла 12.1; списак дошавших путника 30. децембра 1894. г. у Београду 1.3, које би заоставше имање његово могао по закону да наследи 2.3, иначе ће суд и без њега са дошавшим поверитељима поступити према 2.3;*

2.2.3.2. НТГ: *да ће се овом патриотском и нуждозахтевајућем предузећу одазвати сваки онај 19.10/2, и све остале прерађевине припадајуће овој индустријској грани. 16.11/2, и у најудаљенијем крају наше отаџбине живећем српском трговцу 16.11/2, господи, која су се изволела уписати за помажуће чланове поменутог друштва 15.10/3, добила је за своје помажуће чланове 16.11/3, Ових дана уписала се доле означена господа за помажуће чланове овога друштва 23.11/3, прикупила је око 40-50 чланова - помажућих 30.11/2, својој лежећој супрузи у гњезду 30.11/2, Срећа што су суседи и мимопролазећи одмах притрчали у помоћ 17.12/2.*

Више примера је из превода: *нареди улазећем служитељу 5.11/2(к), беху приморани да пусте све молеће саблажњиве гласове 5.11/3(к), преклињајућим погледом, молећим гласом 9.11/2(к), коме се од једанпут расветли у строгасти дисциплине досад стојеће лице 9.11/2(к), о десившем се чуду Поручник Феодор Љубанов – у свакој прилици вама радо на услузи стојећ. 9.11/3(к), Са лунајућим срцем 9.11/3(к), стигне железнички воз, који га је спавајућег, кроз њиве и ливаде одвезао – његовом циљу 10.12/2(к), да са својом госпођом прима долазеће госте 25.12/2(к); Пошто се је опоравио мало после постигавшиег га удара жалости 5.11/3(к).*

2.2.4. Рекција

Вуков језик карактерише и архаична или специфична употреба падежа (Ивић 1957: 120–121): *у+ген., над+ак., с ону страну, за+ген.* у временском значењу, *предог за* у значењу *због*, *уз+ак.* у значењу *за време*, *између* у значењу *међу*. Примери необичних рекцијских спојева пронађени су и у новинској грађи с краја XIX века. Овде ће бити наведени без посебних коментара.

2.2.4.1. СН: *јер се не зна за узрок, зашто би се 1.3, и са једног и са другог у њу се поверење губи и углед њен посрће 1.2, на по дана пре овог саопштења 1.2, у данашњој министарској седници били су сви министри 1.3, при ручку биће и цар Вилем 1.3, која би осем увођења у живот црквено-политичких закона могла да уради што позитивног 1.2, цена храни... кукурузу, јечму 8.2.*

2.2.4.2. НТГ: *отклонићемо незгоде које нам на сусрет иду 15.10/1, Кад се приближило време доласку воза 15.10/2, стојимо у врло неповољној сразмери са извозом према увозу 22.10/1, Услови којих зависи примање окалемљене лозе 22.10/2, изнео је на јавност 22.10/2, направио је човеком, који не разуме свога положаја 2.11/2, Тежећи, да на трговинском пољу међу трговце стече гласа 5.11/1, за кратко време постао је милионаром! 5.11/1, чекамо на одговор 5.11/1, претплити се на пошти 5.11/4, цена је леку 17.12/4(о), Цена листу за идућу годину 21.12/1, То смо приметили од подужег времена овде у Нишу. 25.12/2.*

2.3. Синтакса реченице

2.3.1. Придев иза именице

Одлика Вуковог језика је и место присвојног придева, нешто ређе и сваког другог придева, иза именице (Ивић 1957: 122–123),⁸ или смештање именица између придева и придевских заменица. Такви примери пронађени су и у прегледаној грађи.

2.3.1.1. СН: *и тиме доведе у неприлику пошљаоце и **примаоце њихове** 1.2, са **протојерејом београдским, протојерејом дворским** и председником духовног суда 1.2, али и: председника београдске општине с одбором 1.2;*

2.3.1.2. НТГ: *И онда није никакво чудо, што се под тврдим зидинама његовим поломише толика **копља бојна**, проли толика **крв људска** и поломише грдне **кости људске**. 8.10/2, за најбрже **размножавање њено** 8.10/3, она велика **љубав народна** 15.10/1, при овоме **доласку Господаревом** 15.10/1, може постати **питање опште** 15.10/1, **Управа друштвена** примила је ту суму 22.10/3, од једног сиротог **књижевника српског** 22.10/3, за разгранатију **живот државни** 23.11/1, поред: **о нишким кирајџијама** 2.11/1.*

2.3.2. Глагол на крају реченице

Особина Вуковог језика, али и језика славеносрпских писаца почетка XIX века, је смештање глаголских облика, посебно инфинитива, на крај реченице што се оцењује као утицај немачког језика (Ивић 1957: 123). Слично је и у прегледаној грађи.

2.3.2.1. СН: *ако сваку пошљку, која им се у границама закона на отварање **преда**, савесно отправе по прописима службе своје, коме треба 1.2, министре и крељеве посланике код страних Дворова, који се **налазили буду** у Београду 1.2, који се за наследнике **јаве** и право своје на наслеђе **докажу** на ће им се по том и издати све што **би** им од имања масалног као наследницима **припадало** 2.3.*

2.3.2.2. НТГ: *И што овај златар буде умешинији, то ће и већу цену своје злату **прибавити**. 8.10/2, да им господари забрањују **уписивати се** 22.10/3, којом ће се приликом извршити и лекарски преглед, над свима који у службу **ступити желе** 29.10/3, докле он са својим новчаним тежњама **ићи може** 2.11/2(к), до које ја у обзир његове захтеве **узети могу** 2.11/2(к), то ће и Народно представништво испитивању буџета најозбиљнију пажњу **поклонити** 23.11/1, Но то мора врло занимљиво **бити**. 3.12/2(к), да једном банкару могу посла **дати** 3.12/2(к), а пошто је уредник местимице са свим прикладне измене у истом **учинио** – на дело чак и у засебним књигама **штампати дао** 25.12/2(к).*

2.3.3. Употреба пасива и безличних конструкција

Познато је да је употреба пасива у српском језику књишка појава и да се тежи његовој замени активним конструкцијама, што констатује још Т. Маретић (1899: 631). Међутим, за Вуков језик биле су карактеристичне безличне конструкције типа („на њихова места не постави се нико“, Ивић 1957: 123), што је, свакако, оставило трага у писаном језику после победе његових начела.⁹ То показују следећи примери.

⁸ Реч је о старој особини српског језика која се добро чувала и у првој половини XIX века (Брозовић, Ивић 1988: 40).

⁹ Овакве конструкције биле су обичне „до duboko u XIX v.“ (Брозовић, Ивић 1988: 38).

2.3.3.1. СН: У једном железничком влаку који је путовао... **украдено је** једном трговачком путнику **од једне младе елегантне даме** 1.3, а до сада је више пута ради тога **тражен** и **није се могао пронаћи** 2.4, **одмах по извршеном убиству побегли су** и до сада **се нису могли пронаћи** 2.4; **Желети би се било да се...** 5.2.

2.3.3.2. НТГ: **да је боље одиграна од г-ђе Милојевићке** 2.11/2; и **надати се је**, да ће је сваки топло **прихватити** 22.10/3, **Надати се је**, да ће се на њих **угледати** 29.10/2, онда **надати се је** да има 22.10/2, **Надати се је** одзиву. 9.11/2, **Надати се** да ће се поштовано **грађанство** и овом приликом **одазвати**. 25.12/1; **Желети се је** да се на ове добротворе **угледају** и остали. 15.10/3; и **према томе захтевати је** 29.10/3.

2.3.4. Синтаксичке конструкције страног порекла (калкови)

2.3.4.1. Често се под утицајем страног језика, превасходно немачког, са ког су превођене вести из света, у новинским текстовима СН јављају калкиране конструкције типа **чинити+именица** уместо глагола од истог корена као именица: **При сванућу учињен је нападај** 2.2, **док није јапанска пешадија учинила јуриш** на хинески блок 2.2, **Прошлог четвртка предузела је** једна бригада **друге јапанске војске** **напад** на **Кај-пинг** 2.2.

2.3.4.2. У језику НТГ овакве конструкције пронађене су у језику огласа: **чим распродају** 22.10/4(о), што се може објаснити још и пореклом и пословним везама трговаца.

3. Закључак

Анализа језика двају српских новинских гласила, издаваних крајем XIX века у Београду (*Српске новине*) и Нишу (*Нишки трговински гласник*), показала је да се иза начелне констатације: да су новине, и београдске и нишке, писане стандардном српском екавицом, која за основицу има шумадијско-војвођански говорни тип, крију бројна синтаксичка одступања од стања у шумадијско-војвођанским говорима, која одговарају стању у Вуковом језику,¹⁰ књишким језичким особинама, или могу бити одраз утицаја страних језика.

Ово је разумљиво ако се има на уму да језик у употреби трпи различите утицаје, који се могу преплитати. У нашем случају: 1) утицај идиома, где се у степену познавања стандардног израза од стране појединца, аутора чланка, огледа утицај дијалекта – шумадијско-војвођанског, или, у НТГ, и призренско-јужноморавског, или неког другог, пошто су аутори могли имати различите дијалекте као матерње, 2) утицај старије литературе – књишки утицај, 3) утицај Вуковог и вуковског језика, 4) утицај страних језика. Све ово поготову стога што је српски стандард крајем XIX века још био у формирању и норма је била, пре свега, дескриптивна.

3.1. Особине народних говора, и шумадијско-војвођанског и призренско-јужноморавског, а и других, које се јављају у прегледаној грађи, огледају се у синтакси падежа (употреба инструментала у значењу средства или начинског са предлогом *са*) и конгруенцији (мешање акузатива и локатива).

3.2. Од књишких језичких црта најупадљивија је врло жива употреба некадашњих партиципа у придевског функцији, а широко је присутно и место

¹⁰ Мисли се на језик његових ауторских дела и на језик народних умотворина које је објављивао, а који је у основи источнохерцеговачка јекавица.

присвојног придева, нешто ређе и сваког другог придева, иза именице, или смештање именица између придева и придевских заменица. Обе појаве су заступљене како у преводним текстовима, тако и у новинским чланцима и огласима – што казује да крајем XIX века још нису биле истиснуте из употребе.

У књишку црту може се рачунати и нешто чешће опредељење за пасив и безличне конструкције, него што је то био случај у периоду после Вука, за чији су језик карактеристичне конструкције типа „*на њихова места не постави се нико*“.

3.3. Више је особина које одговарају стању у Вуковом језику: употреба словенског генитива, употреба неодређеног придевског вида, честа употреба инфинитива, жива употреба имперфекта, наобична или застарела рекција, придев иза именице, употреба безличних конструкција (последње две особине су изразито књишке, а и остале спадају у старе).

3.4. Страни језички утицаји огледају се у положају глагола на крају реченице (то је особина и Вуковог језика), честој употреби инфинитива и у синтаксичкој конструкцији *чинити + именица*.

3.5. На основу побројаних језичких особина намеће се закључак да је Вуков језички утицај на писану реч крајем XIX века, па и на ону у периодици, био прилично јак.¹¹ По заступљености неких црта, чини се, чак јачи у нишкој средини, где се оно што је било стандард морало више учити (нпр. неодређени придевски вид, инфинитив).

Додуше, неке од наведених особина Вуковог језика су истовремено и књишке (ред речи – придев иза именице, безличне конструкције, рекција), или су настале под утицајем страних језика (глагол, посебно инфинитив на крају реченице, што је одлика и језика предвуковске епохе), а све то сведочи о континуитету развоја књижевног језика код Срба, без обзира на (Вукове) реформе у овој области.

3.6. Јасно је да је за доношење поузданих закључака о језику штампе након победе Вукових начела потребно спровести много шира истраживања него што је ово. У том смислу, циљ овог рада био је да укаже на потребу за анализом и оних периода у историји српског књижевног језика, која су, као мање бурна, имала да сачекају да дођу на ред за проучавање.

Литература

- Албин 1968: А. Албин, *Језик новина Стефана Новаковића (1792-1794)*, Нови Сад : Матица српска.
- Брозовић, Ивић 1988: D. Brozović, P. Ivić, *Језик srpskohrvatski/ hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Izvadak iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb.
- Грицкат 1994: И. Грицкат, Из историје стабилизације књижевног језика код Срба – после Вукове и Даничићеве победе, *Јужнословенски филолог* 50, Београд, 5–31.
- Даничић 1850: Ђ. Даничић, *Мала српска граматика*, Беч.
- Ивић 1957: М. Ивић, Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком, *ЗбМСФЛ* I, Нови Сад, 114–126.

¹¹ То доказује и анализа фонетских и морфолошких црта анализране грађе (в. Јовић 2012).

- Ивић 1986: П. Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд : СКЗ.
- Ивић 2001: П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје*; приредио Драгољуб Петровић, Целокупна дела П. Ивића; т. 2, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Јовић 2011: Н. Јовић, О лексичким слојевима у језику Нишког трговинског гласника (8. 10. 1895–25. 12. 1895), *Годишњак за српски језик и књижевност*, Година XXIV, број 11, Ниш, 81–89.
- Јовић 2012: Н. Јовић, О језику београдских и нишких новина с краја XIX века, Зборник радова са скупа *Единадесети национални славистични четенија, Време и историја в славјанските езици, литератури и култури*, 19-22 април 2012 г., Софийски универзитет „Св. Климент Охридски“, Факултет по славјански филологији, Софија (у штампи)
- Карацић 1814: В. Ст. Карацић, *Писменица сербскога језика*, у Виени, репринт 1984.
- Карацић 1852: В. Ст. Карацић, *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, у Бечу.
- Маретић 1899: Т. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb.
- Милановић 1999: А. Милановић, Однос према лексици страног порекла у новинама Стефана Новаковића „Славенно-сербскія вѣдомости“ (1792-1793), *Српски језик*, број 4/1-2 година IV, Београд, 583–592.
- Милановић 2004: А. Милановић, *Кратка историја српског књижевног језика*, Београд : Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1986: М. Ставановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички систем и књижевнојезичка норма), II Синтакса*, Београд.

Nadežda D. Jović

ON SOME SYNTACTIC PROPERTIES OF THE LANGUAGE OF BELGRADE AND NIŠ NEWSPAPERS FROM THE LATE NINETEENTH CENTURY

Summary

An analysis of the language of two Serbian newspapers published at the late nineteenth century in Belgrade (Srpske novine) and Niš (Niški trgovinski glasnik), showed that although a general ascertainment states that the newspapers, published both in Belgrade and Niš, were written in standard Serbian ekavica that has Šumadija-Vojvodina dialect as a basis, there are certain syntactic exceptions from Šumadija-Vojvodina dialects, which correspond to the situation in Vuk's language and linguistic characteristics of books and foreign language influences. The paper points to the need to deal with those periods in the history of the Serbian literary language which, as less turbulent, have been neglected until now.

Keywords: Srpske novine, Niški trgovinski glasnik, syntactic analysis.